

Introducció

Contràriament al que pugui semblar, els parcs d'atraccions, entesos com un conjunt de dispositius amb l'única finalitat de divertir el públic, són un fenomen antic. L'ésser humà és un animal social i la necessitat de distreure's, compartir emocions i experiències, embadalir-se davant d'un fet curiós o, simplement, de passar un dia a l'aire lliure i oblidar per una estona els rigors de la vida quotidiana, estigué encomanada durant segles a les fires, que amb motiu d'alguna festivitat o de manera periòdica s'organitzaven en viles i ciutats per a l'intercanvi de mercaderies, però també amb finalitats lúdiques. Als segles XV i XVI, a mesura que les ciutats creixien, aparegueren arreu d'Europa els jardins d'esbarjo, fires més o menys permanents que oferien a la ciutadania un entorn amable on passejar o conversar, s'hi organitzaven balls i actuacions musicals, disposaven d'establiments per a menjar i beure i de petites instal·lacions recreatives, tant destinades als adults com als infants. Alguns d'aquests jardins van perdurar en el temps i van evolucionar fins al que actualment podríem considerar un autèntic parc d'atraccions.

El primer parc

El cas del parc de Bakken, a Dinamarca, resulta prou exemplificador. Corria l'any 1583 quan la joveneta Kristen Piil passejava tranquil·lament per un bosc pròxim a Copenhaguen. Caminà sense rumb, tot gaudint de l'entorn, fins que s'adonà que s'havia perdut. Desesperada, voltà una llarga estona sense ser capaç d'encertar el

---

Introducció

---

camí però, quan ja es feia fosc, sentí un so que la deixà meravellada. S'hi atansà i descobrí un brollador d'aigua cristal·lina situat en un indret captivador, al peu d'un turó i envoltat d'arbres centenaris. La noia se sentí immediatament alleujada i, sense saber com, localitzà sense cap dificultat el camí de tornada a casa seva, al poblet d'Stokkerup. Karen explicà a tothom la seva experiència amb el brollador màgic, al qual aviat li foren atribuïdes qualitats curatives. La notícia s'escampà per tota la comarca i ben aviat la font rebé la visita massiva dels vilatans, delerosos de poder ingerir l'aigua miraculosa, especialment la nit de Sant Joan, quan se suposava que els seus poders eren més eficaços. El brollador no trigà a omplir-se dels exvots que hi deixaven malalts suposadament sanats, així com ofrenes de la gent que havia vist complerts els seus desitjos. En pocs anys, s'organitzà un culte al voltant de la imatge de la Senyora de la Font, una mena de mare de Déu secularitzada, ja que la reforma luterana, implantada a Dinamarca el 1536, impedia la representació d'imatges religioses. L'afluència de devots atragué molts comerciants, que oferien els seus productes en tendals i coberts improvisats, a més d'una multitud de joglars, acròbates, falconers, pallassos i prestidigitadors que entretenien el públic durant els llargs dies d'estiu. Els terrenys, de propietat reial, van ser cedits finalment el 1756, per esdevenir un centre d'esbarjo desproveït de connotacions religioses. Antiga reserva de caça, l'establiment rebé el nom de *Dyrehavebakken* (turó dels cérvols), encara que els danesos, gent eminentment pràctica, solen anomenar-lo *Bakken*. Actualment, el parc d'atraccions de Bakken, el més antic dels existents, disposa de més de trenta grans atraccions —incloent-hi cinc muntanyes russes— i una quarantena de cafès i restaurants, alguns dels quals de reconegut prestigi, virtuts que l'han convertit en la segona atracció turística més visitada de Dinamarca, just per darrere d'un altre parc d'atraccions més modern, el *Tivoli*, construït el 1843 en el glacis de les muralles de Copenhaguen, tot just acabades d'enderrocar.

Segueix també en funcionament el famós *Prater* de Viena, a Àustria, obert el 1766 en uns terrenys de cacera concedits per l'emperador Josep II per a gaudi dels ciutadans. Són casos excepcionals, perquè, malauradament, la pràctica totalitat de jardins d'esbarjo escampats pel continent —inclosos els barcelonins— van desaparèixer sota la pressió immobiliària, però també a causa d'un canvi de tendència propiciat per l'acceleració dels progressos tècnics. A partir de mitjan segle XIX, l'aparició de ginys mecànics, capaços de

---

Introducció

---

proporcionar emocions inèdites, van començar a desplaçar les velles diversions.

Les exposicions universals

La societat occidental s'havia tornat curiosa i, per satisfer aquesta demanda de coneixement, aparegueren les exposicions universals, certàmens de grans proporcions on eren presentats productes, obres d'art i manufactures d'arreu del món, amb una especial predilecció per les innovacions tècniques. La primera exposició universal tingué lloc a Londres el 1851, amb el Crystal Palace de Hyde Park com a principal atractiu arquitectònic, i un conjunt d'atraccions on el ciutadà corrent podia experimentar noves sensacions produïdes per la màgia de la ciència. Des d'aleshores, les exposicions serien el gran aparador mundial, el lloc idoni on presentar en societat les meravelles produïdes per la inventiva humana, aparells destinats a la indústria, al transport o a facilitar les feines domèstiques, però també a les experiències insòlites. Ben sovint, la frontera era difícil de determinar i solament l'ús futur marcaria la diferència. Vegem els dos casos més significatius.

Les muntanyes russes

Les primeres instal·lacions de descens vertiginós, efectivament, van aparèixer a Rússia, cap al segle XV. Es tractava de grans pendents gelats, construïts amb estructures de fusta, per on la gent es llançava damunt de trineus o blocs de gel per pura diversió, una activitat lúdica especialment implantada a l'àrea de Sant Petersburg. Eren anomenades *muntanyes de gel* i les estructures podien superar els vint metres d'alçada, amb rampes molt inclinades que imprimien una gran velocitat. A l'extrem inferior hi posaven sorra per mirar d'aturar els usuaris, tot i que també hi havia qui experimentava amb perillosos salts finals. L'atracció va arribar a ser tan popular, que hi havia entrenadors professionals per alligonar els practicants novells. Nascuda com una atracció camperola, l'afició va arrelar entre l'aristocràcia i la mateixa Caterina la Gran n'era una fervent entusiasta.

Alguns promotors francesos, sempre a la recerca de noves emocions, van decidir adaptar aquella pràctica a les condicions del

---

Introducció

---

seu país i, a manca de neu, van col·locar rails damunt d'estructures de fusta i, més endavant, de ferro. El 1812 una empresa parisenca anomenada *Les Montagnes Russes à Belleville* en començà a fabricar sota comanda i, segons sembla, les primeres van ser inaugurades a París el 1817.

A partir d'aquelles primitives construccions, les muntanyes russes van evolucionar amb l'aportació de diferents innovadors americans, fins que el 1885 l'enginyer LaMarcus Thompson va patentar un nou model, que anomenà *roller coaster*, considerat la primera muntanya russa moderna. L'èxit fou tan aclaparador que en només quatre anys la seva empresa ja n'havia construït una cinquantena als Estats Units i Europa, entre les quals la que fou emplaçada a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

La forta demanda féu que les muntanyes russes no paressin d'evolucionar, amb la incorporació del circuit tancat i el mecanisme de cremallera per remuntar les vagonetes fins al punt més alt. Amb la inèrcia inicial i una estudiada successió de baixades i revolts vertiginosos, la vagoneta rebia l'impuls que li calia per recórrer llargues distàncies a gran velocitat, sense necessitat de cap altra font d'energia que el motoret que feia girar la cremallera. Aquest sistema va fer pensar en la possibilitat d'implantar curtes línies ferroviàries, amb combois desprovists de locomotora que podrien assolir prou velocitat només amb l'impuls primer i realimentat amb fortes baixades. És una llàstima que no se n'arribés a construir cap.

Contràriament, les muntanyes russes han experimentat un desenvolupament tècnic extraordinari i han quedat instituïdes com a peça clau de qualsevol parc d'atraccions. Tret d'una fase de declivi produïda durant els anys quaranta i cinquanta, constitueixen una de les experiències més celebrades, especialment entre el jovent.

La gran roda

Probablement originades a l'Orient Mitjà, les rodes de fira ja eren relativament populars a principis del segle XIX. Prenent com a base les sínies tradicionals per elevar aigua, es tractava de petites estructures circulars provistes d'unes quantes cadiretes, aptes només per a criatures, que un home fornit feia girar a força de braços.

El 1891 un enginyer americà anomenat George Ferris tingué la idea agosarada de construir una roda de dimensions gegantines: vui-

---

Introducció

---

tanta metres de diàmetre i dos-cents cinquanta de circumferència. La roda, de ferro i acer, disposaria de trenta-sis cabines amb una capacitat per a seixanta persones cadascuna —més de dues mil, en total— i seria moguda per dos motors de mil cavalls de potència. Ferris presentà el seu projecte als organitzadors de l'Exposició Universal de 1893, que s'havia de celebrar a Chicago, però la proposta fou rebutjada per absurda i irrealitzable. Tanmateix, Ferris persistí i cercà adhesions entre la comunitat científica de la ciutat i, a més, aconseguí el suport de diversos empresaris disposats a finançar el seu somni. Finalment, els organitzadors, que cercaven un element singular que fos capaç de superar l'impacte produït per la torre Eiffel —peça emblemàtica de l'Exposició Universal de París de 1889—, van cedir i van encarregar a Ferris la seva ja famosa roda.

La roda de Ferris féu el viatge inaugural el 16 de juny de 1893 i constituí un èxit clamorós: des del dia de la inauguració de l'Exposició fins al de clausura, hi van pujar més d'un milió i mig de persones, cadascuna de les quals va pagar cinquanta centaus per viatge, amb un guany global de més de set-cents mil dòlars. Durant l'esdeveniment, una de les cabines era ocupada per una orquestra que amenitzava l'experiència, mentre les restants comptaven amb un controlador que s'esmerçava per prevenir els atacs d'histèria o les tendències suïcides que poguessin sorgir entre els passatgers.

L'aparició de la gran roda de Chicago motivà la construcció de rèpliques igualment monumentals, la més famosa de les quals és la *Wiener Riesenrad* (gran roda de Viena), lleugerament més petita, inaugurada el 1897 per commemorar el cinquantè aniversari de l'emperador Francesc Josep I. Fou emplaçada al parc d'atraccions del Prater, on es manté com una de les principals atraccions de la capital austríaca. Des d'aleshores, rodes de totes dimensions, configuracions i estils han esdevingut peça habitual de fires i parcs d'atraccions. En anglès, conserva la denominació inicial de *Ferris wheel* (roda de Ferris), mentre en català l'anomenem *roda*, *sínia* o, més correntment, *nòria*, per bé que es tracta d'un barbarisme.

Els parcs d'atraccions moderns

Establerts els fonaments, van aparèixer tota mena d'atraccions mecàniques, des de les més simples a les més complexes i estrafo-làries, amb una clara supremacia dels creadors americans. Totes

---

Introducció

---

tenien en comú l'aplicació de principis físics, com ara les forces centrífuga i centrípeta, la gravetat, la velocitat, l'acceleració o la inèrcia, amb la finalitat de produir fortes sensacions. A grans trets, poden ser dividides en cinc grans grups: emocionants, muntanyes russes, aquàtiques, obscures i familiars, tot i que n'hi ha que poden compartir dues o més categories.

El primer establiment a incorporar tots aquests tipus d'instal·lacions fou el denominat *Water Chutes*, construït a Chicago per Paul Boynton el 1894. L'any següent en va obrir un altre a Coney Island (Nova York), el *Luna Park*, que serviria de model als centenars de parcs que van obrir arreu del món durant els primers dos decennis del segle XX.

La gran crisi econòmica dels anys trenta, la Segona Guerra Mundial i la postguerra en van frenar el desenvolupament i van motivar el tancament d'un gran nombre d'establiments, fins que van renéixer als anys cinquanta, amb un nou període de prosperitat. El concepte, però, evolucionà tot seguit fins a culminar amb l'aparició dels denominats *parcs temàtics*. Tot i que existeix algun precedent que podria ser inclòs dins d'aquesta categoria, se sol considerar el magnat dels dibuixos animats Walt Disney com l'autèntic creador del concepte. Disney s'inspirà en el *Tivoli* danès, combinat amb l'especial ambient de les exposicions universals, per dissenyar un món de fantasia, *Disneyland*, que obrí les portes el 1955 a la població d'Anaheim, dins de la gran conurbació californiana de Los Angeles. La posterior implantació d'immensos parcs temàtics arreu del món es traduí en la desaparició de molts parcs d'atraccions convencionals, superats per l'oferta monumental d'aquests establiments que, distribuïts en àrees específiques i diferenciades pel tipus d'instal·lacions i la decoració, ofereixen molt més que simples atraccions. Port Aventura, obert a la Costa Daurada el 1995, constitueix l'exemple més proper de parc temàtic.

Els parcs barcelonins

Aquest apartat, però, excedeix els propòsits d'aquest llibre, consagrat a recordar els parcs d'atraccions de què ha disposat la ciutat de Barcelona, començant pels Camps Elisis del passeig de Gràcia, un establiment a mig camí entre el jardí d'esbarjo i el parc d'atraccions. No els hem recollit absolutament tots, és clar, ja que per

---

Introducció

---

raons d'espai hem hagut de prescindir d'alguns, ja sigui per la brevetat de la seva existència —com l'American Park, que funcionà un parell d'anys a Sant Gervasi, entre 1904 i 1905— o perquè no va acabar d'arrelar —com el Lake Valley del pantà de Vallvidrera, al qual s'accedia per mitjà d'un pintoresc trenet elèctric, el Mina Grott, actiu entre 1908 i 1916—.

N'hem triat un total de nou que, creiem, representen prou bé la manera de divertir-se dels barcelonins i les barcelonines al llarg dels darrers cent cinquanta anys. N'hi ha de grans i petits, de populars i aristocràtics, de moderns i revellits. Tots, però, van compartir un mateix objectiu: proporcionar a la ciutadania hores d'entreteniment a través de la quimera, l'engany, el somni, la fantasia, la il·lusió, en definitiva. Els veurem néixer, assistirem a les inauguracions, reviu-rem les seves hores d'esplendor i de decadència fins a la desaparició, deixant rere seu un reguitzell de records que el temps ha esvaït.

Per raons evidents, hem tractat d'una manera particularment extensa l'únic supervivent d'aquest relat, el Tibidabo, el venerable parc d'atraccions que s'alça al punt més elevat de Collserola des de fa més de cent anys. La seva longevitat resulta extraordinàriament útil a l'hora de repassar les diferents fases, modes i vicissituds per les quals han passat aquests establiments. Tots els altres parcs ens han abandonat, però el Tibidabo segueix allà dalt, amatent al panorama canviant de la ciutat, disposat a rebre la visita dels seus habitants, grans i menuts, i la de qualsevol foraster que, seduït per la seva silueta, s'hi vulgui acostar. Gaudirà, si més no, d'un excel·lent paisatge i, si no en té prou, sempre pot pujar a la Talaia, des d'on, si el dia és clar, podrà albirar les muntanyes de Mallorca... diuen.

Ròmul Brotons i Segarra